

Dank jullie wel, Maaicke en Theo.

De laatste keer dat Cox en ik een Brecht/Weill programma deden was in de stadsbibliotheek van Berlijn. Vier jaar geleden. 'Meine Freunde und ich' was de titel ervan. Die sloeg op een poging van Cox om te achterhalen wat er zo goed, boeiend en bijzonder was aan het theater in de DDR. Tussen de Brechtliederen door las zij fragmenten voor uit haar manuscript. Die gingen over het speelse plezier dat geliefde acteurs als Klaus Piontek en Dieter Franke met elkaar en met haar hadden. Maar wat er nou zo bijzonder aan het theater van toen was? Zij kon het aanduiden, maar niet analyseren, niet duidelijk maken aan wie er niet bij was geweest. Het manuscript bleef onvoltooid.

Dat het theater in Oost-Berlijn toen bijzonder was, stond voor haar vast. Het was de reden dat zij erheen ging, aanvankelijk om regie te leren bij Besson. Daarvoor had zij een beurs van het Nederlandse ministerie van O en W. Er waren ook andere redenen: Liefde voor de acteur Eberhard Esche en de verlamming die haar maanden in een ziekenhuis gevangen hield. Enthousiasme voor het politieke regiem was voor haar geen reden daar te gaan wonen. Zij vond het belachelijk, haalde haar schouders erover op of procedeerde ertegen. Met Gregor Gysi als advocaat in de jaren zeventig. Tegen de uitburgering van Wolf Biermann had zij een protest ondertekend. Gevolg daarvan was dat de ondertekenaars voor filmopnames en voorstellingen plotseling niet meer werden opgeroepen. Een soort onuitgesproken Berufsverbot. Zij daagde de staat uit dit verbod publiek te maken. Maar ondertussen zaten zij en andere ondertekenaars zonder werk. Sommigen aanvaardden het aanbod van de autoriteiten om naar het Westen te vertrekken. Cox bleef en creëerde eigen werk. Peter Hacks vroeg zij een stuk te schrijven voor 3 acteurs en dertig rollen, het Jahrmarktsfest zu Plundersweilen. Zij kocht een

VWbusje en maakte daarmee een ondergrondse toernee door het land. Een daverend succes. Onderdrukking maakte het toneel spannend.

Na de Wende in 1989 veranderde dat. De Wende bracht bevrijding, maar ook verlies. Om de herinnering aan wat was levend te houden stichtte Cox na de eeuwwisseling in Berlijn een klein theatertje met tachtig stoelen: het Habbema. Zij deed dat samen met de Peter Hacks stichting en de uitgeverij Eulenspiegel. De directeur daarvan, Dr Matthias Oehme, is hier om Cox te gedenken en ons toe te spreken. In het Duits.

Begin jaren tachtig kwam Cox terug naar Nederland. Zij was het vechten tegen onrecht en onzin moe. Moedeloos werd zij op den duur ook onder de opbouwende kritiek van Eberhard Esche. Een begenadigd acteur, maar ook moeilijk in de samenwerking. Als regisseur moest Cox de boel bij elkaar houden. En haar zelfvertrouwen werd op de proef gesteld. Zij vond zichzelf geen bijzonder goede actrice. Wel een geliefde. Het publiek hield van haar. Na de eeuwwisseling maakte ik een gesprek mee waarin Esche hulpeloos aan Cox vertelde dat hij het allemaal gedaan had om haar te helpen.

Na 1982 reisde zij nog wel naar Berlijn om voorstellingen aan het Deutsches Theater te spelen, waar zij een vast contract had, maar haar hoofdbezigheid verlegde zij naar hier. De NOS, poëzie hardop, en na veel gekrakeel directeur van de stadsschouwburg Amsterdam. Wat wist zij die functie 'op de kaart te zetten'. Zij werd gefotografeerd en geïnterviewd, haar verschijning en stem werden bekend. En haar scherpe tong. Cox had een sterk gevoel voor onrecht en kon lichtvoetig treffend uitspreken wat er aan de hand was en wat er anders zou kunnen. Maar het meeste indruk maakte toch haar

verschijning. Als zij binnenkwam veranderde er iets. De aanwezigen en toeschouwers veranderden erdoor. Luister maar naar de column uit 1986 van Wim de Bie. Die wordt voorgedragen door een van de Coxhelpers van de laatste maanden, Marga Bernard.

Dankjewel Marga en alle andere Coxhelpers van de laatste maanden. Jullie hebben samen met Cox en mij en de hond Impy een onverwacht bloeiend huiselijk leven geschapen. De glimlach die over Cox' gezicht waaide, de dankbaarheid die ze uitsprak, de maaltijden bij kaarslicht. Haar humor liet ze niet monddood maken, die kwam telkens weer naar boven. Als ze tulpenbollen stond te snijden en ik dit stopte zei ze 'in de oorlog aten we ze ook'. Cox en Sucheta, een andere helper, deelden een bijzonder gevoel voor humor waardoor hun waaknachten werden verlicht.

Het was voor Cox aanvankelijk moeilijk om dit binnendringen van helpers in de persoonlijke sfeer te accepteren. Maar welgemanierd meisje uit Amsterdam Zuid als ze was lukte dit haar al gauw. Vrijheid in de persoonlijke sfeer is voor haar altijd essentieel geweest. Wie haar ging beleren kon ophoepelen. Wie haar ging vervelen trouwens ook.

Uit de stroom van loftuitingen die haar overlijden losmaakte blijkt hoeveel zij heeft gedaan en hoe veelzijdig zij was. Zij bleef theater spelen (als zij niet gevraagd werd solo zoals over 'Nee heb je' van Renate Rubinstein of 'een vrouw in Berlijn'), zij bestuurde en bouwde een theater in Assen, zij regisseerde de Verdiopera *Nabucco* in de RAI. Zij bemoeide zich met kunstbeleid, was voorzitter van de federatie van kunstenaarsverenigingen en cultuurintendant in Almere. Zij schreef boeken, waarvan

twee met mij. Zij bestuurde Hoogheemraadschap, de PvdA, bejaardenhuizen, het COC. Haar hulp bij optreden in het openbaar was lange tijd een 'geheimtip' in politiek en bedrijfsleven. 's Avonds vond ik de afdrucken van nerveuze vingers van landelijk leidinggevend en op mijn zwarte vleugel. Die verdwenen als Cox ze op hun gemak en in hun kracht had gezet. Kortom, Cox was een harde werker. Zij sliep weinig, werkte 's nachts tussen de kussens op haar bed en vertrok vroeg per trein of achteroverleunend in haar BMW7.

Zij was een harde werker, maar geen zwoeger. Zij deed de dingen met lichtheid en plezier. Zij werd gedreven door gevoelens van onrecht en een drang naar vrijheid, niet alleen voor haarzelf maar ook voor anderen. Bij haar kandidatuur voor gemeenteraadslid omschreef zij op een poster zichzelf als Doortastend, Betrouwbaar, Meedogend, Verbindend en Fel tegen Onrecht. Daaraan is niks gelogen. Terwijl liegen toch een specialiteit van haar was. 'Acteurs liegen de werkelijkheid' placht zij te zeggen. En dat klopte. Als zij vertelde over episodes waar ik deel aan had, luisterde ik soms verbaasd: Was ik daar wel bij? Altijd echter hadden haar verhalen een pointe, iets wat erdoor oplichtte. Zoals een schilderij van Picasso niet precies afbeeldt, maar wel werkelijkheid laat zien. Haar oratie in Tilburg in 2008 als Leonardohoogleraar (een wisselleerstoel voor multitalenten) gaf zij als titel 'De kunst van het liegen'. De communicatiedeskundigen van de universiteit hebben daarvan in de gedrukte versie, zonder Cox te consulteren, het nietszeggende 'Liegen' gemaakt. In de krant zijn de koppen van de krant, niet van de schrijver. Gaat de universiteit ook die kant op?

Die rede ging over kunst en over Jeanne d'Arc. Over haar had Cox college gegeven en samen met mij volgde zij per auto de routes die Jeanne had afgelegd. Jeanne was een fantastische mythemaker en een moedig meisje.

In die rede zegt Cox ook, bij uitzondering, iets over zichzelf – over haar jeugd en actrice zijn. Luister maar.

'Ik ben, van origine vrouw, zeer gelukkig opgegroeid. Mijn moeder bemoeide zich nooit met mij. En iedereen vond dat zielig. Ik vond dat buitengewoon prettig en groeide op voor galg en rad. Mijn vader, die thuis studeerde en meende op mij te moeten passen, zette mij, nadat ik hem gezellig achter hem op de bank zittend kaal had geschoren, op de 2m50 hoge boekenkast. Ondanks de tientallen door psychiaterkennissen in mijn latere leven geschreven boeken over de uitwerking van dit soort oudergedrag op de jeugdige kinderziel, wiebelde ik daar boven vrolijk met mijn beentjes en zong de smerigste liedjes die ik bedenken kon. Misschien had ik geen ziel.'

Verderop spreekt zij over haar beroep: 'Als ik zo 's morgens op weg naar hier op de trein stond te wachten en ik zag al die kantoren en die gesloten ruimten, heb ik de hemel en mijzelf gedankt. En de Universiteit van Tilburg, dat ik in deze wereld heb kunnen leven, in deze tijd, zonder honger, met weinig angst, zonder bazen, en zonder kantoren. En met een leven vol kunst.

Dat is mijn wereld, daar hoor ik bij, dat zijn mijn mensen.

En in alle landen van deze aarde zijn er zulke zoals ik, zoals wij. En na afloop van iedere gruwelijke oorlog die mensen aanrichten zullen er zulke zijn als ik, die uit de holen kruipen en bij elkaar gaan zitten om dingen te maken, om naar te kijken en te laten zien. Mooie, speelse zinloze dingen. En dat zal dan, misschien, de volgende cultuur worden.

En ze zullen de werkelijkheid verbuigen, zodat ze verrassingen scheppen, die de banaliteit, de platte werkelijkheid en de angst overstijgen.'

Ik zei zonet dat Cox 'bij uitzondering' iets over zichzelf zei. Hoe kan dat als ze zoveel is geïnterviewd en gefotografeerd? Het zal jullie misschien zijn opgevallen dat onder de loftuitingen die haar na overlijden ten deel zijn gevallen elke verwijzing naar haar private leven ontbreekt. Zij heeft dat altijd rigoureus afgeschermd. Ik heb haar daarin gemakkelijk gevolgd. Toen wij bij een radiodiscussie over een boek van ons gevraagd werden naar de samenwerking antwoordde ik: 'Alles wat we daarover zeggen is gelogen'. Veel gelach en daarmee was de kous af. Maar daarmee kom ik bij deze afscheidsplechtigheid niet weg. Van Cox zelf heb ik al afscheid genomen. En daarover moet ik nu publiekelijk iets zeggen. Als ik dat probeer wellen de tranen op en stokt mijn stem. Daarom heb ik mijn bijdrage voor vandaag opgeschreven en spreek ik niet, zoals ik gewoon ben, uit het hoofd en improviserend. Als ik blijf steken dan kan iemand anders mijn tekst voorlezen.

Ik bezocht Cox voor het eerst toen wij aan elkaar gekoppeld waren om voor een meerdaagse reis naar Athene een bijdrage te maken over politiek, religie en theater. Ik zat tegenover haar aan een grote tafel in haar huis aan de Bernard Zweerskade. Ze zei: Ik kijk door mensen heen. Nou, kijk dan maar, dacht ik. En ik voelde me gekend. De samenwerking verliep goed. Als ik een bijdrage van haar niet goed vond ging ze niet zeuren of pruilen. Ze herschreef hem. Bij onze presentatie op de agora in Athene, waar ik zou beginnen, nam zij ruim gebarend het woord. Na verloop van tijd zei ze: Zeg jij nou eens wat. Waarop ik: Jij praat alsmaar. Misschien dacht ze dat ze me over een drempel moest helpen. We bleven bij elkaar in de buurt en op de terugvlucht naar Amsterdam

maakte het vliegtuig een bocht naar rechts. O, dat is Cox in de cockpit, zei ik (het was voor 9/11). Terug in Nederland realiseerde ik me 'zo kan je ook leven' – Cox had een dimensie aan mijn leven toegevoegd die ik met of zonder haar niet meer kwijt zou raken. Liever 'met'. Dus toog ik naar de Bernard Zweerskade met de mededeling 'Ik wil met jou'. We probeerden het twee dagen en toen besloten we samen te gaan. Zestien jaar samen klittend. Was dat moeilijk? Nee. Diederik, Cox' jongste broer, vroeg of het niet moeilijk was met die lastige zuster van hem. 'Niet als je de bijsluiter leest die zij er zelf bijgeeft' antwoordde ik. 'Hoe kom ik van je af; ga niet weg' zei ze. Dat begreep ik. Korte tijd nadat we begonnen waren samen te zijn beseft ik hoe belangrijk dat intieme leven en de afscherming ervan voor haar was. 'Je moet oppassen, Herman' zei ik tegen mezelf 'dit is serieuzer dan je gewend bent'. In de loop van haar leven had Cox leren liefhebben. Ik heb daarvan zestien jaar genoten. (Mijn linkervinger waarmee ik tik begint spontaan te bloeden en het toetsenbord rood te kleuren. Wat mag dit nu weer betekenen? We zullen zien, zij het zonder de verhalen die Cox erover had kunnen vertellen).